

המורה הפדגוגי

ז . ק . ז

"אוכלוסיית תלמידים- מוגבלות שכלית התפתחותית"

רציונל:

מטרת המודל הפדגוגי היא לתעל את העשייה החינוכית תוך מתן דגש על ההוראה של אוכלוסיית התלמידים עם מוגבלות שכלית, על הלמידה שלה ועל התאמת העשייה אליה. המודל מאפשר לתלמידים הזדמנויות למידה שוות ועקביות.

המודל מתבסס על:

1- חומרים ומאמרים העוסקים בפדגוגיה ובתכנון הלמידה של תלמידים עם מוגבלות

שכלית התפתחותית עמוקה עד קשה.

2- תובנות שגובשו בעקבות צפיות בשיעורים של מורים בבית הספר.

מסמך זה מתחלק לשני חלקים: **החלק העיוני** אשר מציג את הגדרת המוגבלות השכלית המסורתית והחדשה, את ההוראה והלמידה, את מרכיבי הלמידה המשמעותית נוסף למושגים עיקריים הקשורים לנושא. החלק השני הוא **החלק המעשי** אשר מציג את מודל בית הספר העשוי לתרום משמעותית לאוכלוסיית התלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

א - החלק העיוני

מוגבלות שכלית – הגדרות:

א - ההגדרה המסורתית¹:

הגדרה זו מתבססת על המודל הפסיכו-סוציאלי (Grossman, 1983) לפיו המוגבלות השכלית נקבעת בהתאם לכישוריו ולרמת תפקודו של הפרט בשני תחומים: תפקוד אינטלקטואלי נמוך משמעותית מהממוצע, דהיינו מנת המשכל נמוכה מ־70-IQ, לצד פגם בהתנהגות המסתגלת (קושי הסתגלותי). ההתנהגות המסתגלת מוגדרת כמידה שבה נדרש הפרט לעמוד בקריטריונים של מחויבות אישית ואחריות חברתית המצופות מבני גילו הכרונולוגי, והיא נמדדת על פי מידת התפקוד בקריטריונים סטנדרטיים בארבעה תחומים: עזרה עצמית, תקשורת, חברות ותעסוקה. לצורכי חינוך ושיקום סווגו האנשים עם המוגבלות השכלית לארבע רמות: מוגבלות שכלית התפתחותית ברמה קלה – 55-69 IQ, מוגבלות שכלית התפתחותית ברמה בינונית – 40-54 IQ, מוגבלות שכלית התפתחותית קשה – 25-39 IQ ומוגבלות שכלית התפתחותית עמוקה – 24 IQ ומטה. דרגות המוגבלות השכלית נבדלות ביכולת הרכישה של מיומנויות אקדמיות, יכולת השתלבות במסגרות תעסוקתיות ומגורים בקהילה.

ב - ההגדרה החדשה:

ההגדרה החדשה (Luckasson et al.1992,2002; Shalock, 2010), נשענת על מודל התמיכות שבסיסו הוא אקולוגי-חברתי. לפי מודל זה, תפקודו של היחיד הוא תוצר של מידת יחסי הגומלין בין המשתנים האישיים של הפרט (רמת אינטליגנציה והתנהגות מסתגלת), לבין משתני הסביבה (בית, בית ספר, עבודה וקהילה). מכאן נמצא כי לסביבה חשיבות מכרעת בנוגע לעיצוב תפקודו של אדם עם מוגבלות שכלית.

¹ משרד החינוך – המנהל הפדגוגי, תכנון לימודים לתלמידים בעלי מוגבלות שכלית קשה ועמוקה.

ההגדרה החדשה רואה במוגבלות שכלית מצב עכשווי ודינאמי ומייחסת אותו למגבלה משמעותית עכשווית בתפקוד, כך שאדם עשוי להיות מאובחן כעם מוגבלות שכלית בתקופה אחת של חייו, אולם להיות עם תפקוד תקין בתקופה אחרת. כמו כן, הסביבה נתפסת כבעלת השפעה מכרעת. ההגדרה המסורתית קובעת את רמת המוגבלות בהתאם לרמה הקוגניטיבית ולרמת ההתנהגות המסתגלת של הפרט בלבד, בעוד שבהגדרה החדשה יש מקום מרכזי גם לסביבה ולרמת התפקוד. לפיכך ההגדרה החדשה ביטלה לחלוטין את החלוקה לרמות הפיגור השכלי, והדגישה את חשיבות היחס בין נקודות החוזק והחולשה של עם מוגבלות שכלית לשם עריכת מיפוי השירותים והתמיכות, מתמיכה קלה לתמיכה מסיבית.

המודל האקולוגי:

ה־Ecology model של Landesman-Ramey, Dossett & Echols (1997) הוזכר בהקשר לאוריינטציה החדשנית של הגדרת המוגבלות השכלית ההתפתחותית החדשה. על פי מודל זה, התנהגות היחיד היא תוצר של האינטראקציה שבין המאפיינים האישיים של היחיד לבין מאפייני הסביבה שבה הוא פועל. בהתאם לכך, הסביבה החינוכית-תרבותית משפיעה על קביעת רמת התפקוד של אנשים עם מוגבלות שכלית. שני אנשים עם רמת משכל זהה יכולים לתפקד אחרת כתוצאה מהתערבות חינוכית סביבתית שונה (Landesman-Ramey et al., 1997). כלומר, תמיכה סביבתית חינוכית מתאימה יכולה לחולל שינוי בתפקודו של היחיד, גם אם הוא עם מוגבלות שכלית.

התנהגות מסתגלת:

על פי האגודה האמריקאית למוגבלות שכלית² ההתנהגות המסתגלת מוגדרת כהתנהגות המתאימה לנסיבות. מיומנויות ההסתגלות הן – תקשורת: יכולת להבין ולבטא אינפורמציה; עזרה עצמית: שירותים, אכילה, לבוש וכדו'; מיומנויות חיי היום-יום: הכנת אוכל, קניות, התמצאות; מיומנויות חברתיות: קשרים חברתיים; שימוש במשאבים קהילתיים: תחבורה, קניות, מרפאה, קולנוע, תיאטרון, שירותים ציבוריים, בנק ובתי ספר; הכוונה עצמית: יכולת

² האגודה האמריקאית לפיגור שכלי, 2002.

להפעיל מנגנוני שיפוט וביקורת; בריאות ובטיחות; תפקודים עיוניים: קריאה, כתיבה וחשבון; ניצול שעות הפנאי; תעסוקה.

הוראה:

ההוראה מוגדרת כחינוך באמצעות ידע ובאמצעות דפוס התיווך ודפוס הארגון שלו³. הידע הוא המתווך בין המורה לתלמידים, לידע יש זיקה רופפת להקשר, לחיי הילד והסביבה. תפקידו של המורה הוא להעביר לתלמידים ידע, אומנם הידע מגביל את מרחב אפשרויות החינוך שלו, אך הוא גם מציע אפשרויות חינוך מיוחדות – חינוך באמצעות ידע – "הוראה". ההוראה מחנכת גם באמצעות דפוס שבו היא מתווכת ידע לתלמידים – "שיטת לימוד"; נוסף לאופן שבו היא מארגנת את הידע, לדוגמה ארגון כדיווח (סידור עובדות), אירועים, סיפור ורעיונות.

למידה:

למידה טובה ובעלת ערך מוגדרת כמעורבות בתהליך וכהבנה בתוצר⁴.

מעורבות בתהליך משמעותה יצירת חוויה חיובית של למידה אשר תחזק את מיקוד השליטה הפנימי של הלומד ותייעל את הלמידה. יש קשר בין התהליך (מעורבות) לבין התוצר (הבנה), כאשר הלומד מעורב ומעוניין בתוכן הלמידה, יש סיכוי גדול יותר שיבין – כאשר הלומד מבין מעורבותו גדלה. הבנת תחום או עניין משמעו שהלומד חושב עליו, מיישם מושגים ממנו ומוצא בעזרתו פתרונות. כלומר, הוא נוהג ביחס לתחום או בהקשר אליו בתבונה ובהלימה.

המורה צריך להיתפס **כמומחה למידה**. לפי גישה זו, מורה טוב הוא מקצוען בעל ידע, מומחה בלמידה, היודע כיצד להשתמש בידע זה לקידום יכולות הלמידה של התלמיד בתחום הדעת שאותו הוא מלמד. ידע מקצועי כולל שלוש פעולות הנדרשות מהמומחה: אבחון, הסקה וטיפול. במקרה של למידה, מדובר בסוגי הידע הבאים:

³ הרפז, יורם. הערות על הוראה ולמידה: למנהלים ששכחו, 2011.

⁴ טובין, דורית. המורה כמומחה למידה, 2010.

אבחון (איתור) – היכולת למיין ולהגדיר בעיות למידה.

הסקה – היכולת להסיק מסקנות על בעיות למידה מתוך סימפטומים והתנהגויות הקשורות ללמידה.

טיפול – היכולת לשפר ולקדם את היכולת ללמוד בתחום דעת מסוים.

*****מסקנה*****

ההוראה היא האמצעי. הלמידה היא המטרה. ההוראה תלויה בלמידה ולא מתקיימת בלעדיה.

5

מרכיבי הלמידה המשמעותית:

ערך

כאשר תהליכי הלמידה והתכנים מספקים חוויה חיובית, נותנים מענים לצרכים הקוגניטיביים, הרגשיים והחברתיים, נותנים ביטוי לסגנונות למידה מגוונים, מזמנים חיזוק והזדהות, מאפשרים בירור תפיסות ביחס לגורמים מקדמים או מעכבים בתהליך הלמידה, מפתחים הבנה, העמקה ויישום של הנלמד. תוך שליטה במיומנויות ומניבים תוצאות חיוביות והישגים גבוהים לפרט ולחברה.

מעורבות

מעורבות התלמיד בתהליך הלמידה הקוגניטיבי, הרגשי, התנסות פעילה במעגלים שונים תוך חיזוק תחושת המסוגלות. המעורבות באה לידי ביטוי בכך שניתנת לתלמיד ההזדמנות להיות שותף פעיל בתהליך הלמידה, בבחירת דרכי הלמידה, בעבודה בצוות, בהצגת תוצרים, במתן משוב ובקבלתו ובהזדהות עם ערכי בית הספר.

רלוונטיות

למידה משמעותית מזמנת עיסוק בתכנים, ברעיונות מסקרנים, מעוררי עניין המותאמים ללומד. היא קושרת את הנלמד לניסיון ולידע קודמים, לצורכי הלומד, לעולמו הרגשי, לכישוריו, לתחביביו ולעיסוקיו ולצרכיו כפרט וכחלק מחברה.

⁵ משרד החינוך, אבני דרך בלמידה משמעותית. אוגוסט 2014, עמ' 6.

א- המודל הפדגוגי (ג.ק.ז)

(המודל שלנו מתבסס על 3 עקרונות הנגזרים ממרכיבי הלמידה המשמעות)

גדול ב: יישום

- יישום תכנים לימודיים, משימות ופעילויות המדגישים פיתוח וטיפוח מיומנות חשיבה, תוך שימוש במגוון שיטות ההוראה המותאמות.
- גמישות פדגוגית: פירוק תוצר למידה המאפשר למידה מעמיקה ואפקטיבית, מתן גירויים וסימנים (חזותיים/ מילוליים/ מחשבתיים המובילים להגשמה שכלית).
- גמישות במרחב הלימודי: מרחבים שבהם יתקבצו הקבצים של לומדים לתפקודים שונים ויאפשרו למידה יחדנית ואינטראקציה בין לומדים, סביבה לימודית מטפחת הכוונה עצמית ומכילה מרחבים רבים שבהם יתבצעו סוגים שונים של למידה, שימוש בכותלי ביה"ס ובפינות המפעילות, מרחב תקשורתי תואם למאה ה-21.
- התנסויות בתהליכים שונים (לימודיים, חברתיים, ...).
- קשר מורה- תלמיד אכפתי ומכיל.
- מתן משוב מקדם למידה- תיעוד הביצועים וההישגים של התלמידים.

קטן ב: התאמה

"קטן בהתאמה על פי צרכי התלמיד ויכולותיו"- לעבוד במקביל על שיפור נקודות החולשה, ושימור וטיפוח נקודות החוזק.

- התאמת משאבים ותהליכי ההוראה למאפייני תחום הדעת ולמאפייני התלמידים: תכניות לימודים מותאמות, מאגר לימודי מותאם, משימות ופעילויות מותאמות עבור כל תלמיד, המשרתות את רף החשיבה הגבוה, כך שיוביל לטיפוח חשיבה מסדר גבוה בקרב התלמידים.
- ההתאמה מבוססת באופן שיטתי על ידע תיאורטי ומעשי בנוגע לקשיי למידה, כגון: שימוש באסטרטגיות למידה ודרכי הוראת תלמידים בהתאם לקשייהם האופייניים, ושימוש בשאלות המעוררות מחשבה.
- קישור לתחומי דעת אחרים ומתן ביטוי להיבטים ערכיים העולים מהתכנים הנלמדים.
- התאמה לשונית.
- התאמת סביבה לימודית (המבנה הפיזי).

גדול ב: חשיבה

- המורה מציב רף חשיבה גבוה דבר שמגביר את הציפיות שלו מהלומדים.
- המורה חושב על מגוון של הזדמנויות למידה שיתאימו לכלל התלמידים בכיתה, במטרה להעצים את תחושת המסוגלות של הלומד והיכולת לחשוב ברמה גבוהה.
- חשיבה על תכנון מהלך למידה אחיד ומדיד, המסייע למורה בעשייתו הפדגוגית מול התלמידים ומוביל להוראה וללמידה משמעותית ככל האפשר. המהלך כולל:
 - מבנה שיעור אחיד
 - קביעת קריטריונים להערכת התלמידים.
 - תכניות לימודים מותאמות הנגזרות מתיק תכניות לימודים המיועד לבתי ספר רגילים.
 - שימוש בשפה תקנית, על פי מודל שפה תקנית של ביה"ס.

נספחים

1- מודל שפה תקנית.

2- מבנה שיעור אחיד.

3- תובנות צפיות.

אוצר המושגים – מעמ המصطلחות

משמעות המושג	מעמ המصطلח
1 מוגבלות שכלית: מוגבלות שכלית התפתחותית היא מוגבלות משמעותית בתפקוד השכלי ובהתנהגות המסתגלת, כפי שהן באות לידי ביטוי במיומנויות תפיסתיות, חברתיות ומעשיות	מחודות עקלית תטורת: المحودية العقلية التطورية هي محدودية جدية في الأداء العقلي وفي السلوك التكيفي اللذين ينعكسان في مهارات الفهم, المهارات الاجتماعية والعملية
2 מנת משכל – IQ הוא תוצאה של מבחנים פסיכולוגיים אשר בודקים את הרמה השכלית (אינטליגנציה) של הנבדק. יש 4 רמות למוגבלות שכלית: מוגבלות שכלית קלה – IQ 50-69 מוגבלות שכלית בינונית – IQ 35-49 מוגבלות שכלית קשה – IQ 20-34 מוגבלות שכלית עמוקה – IQ נמוך מ-20	IQ - מעל الذكاء وهي نتيجة الاختبارات النفسية التي تفحص مستوى الذكاء العقلي. هناك 4 مستويات من المحدودية العقلية التطورية: محدودية عقلية تطورية خفيفة - معدل الذكاء 50-69 محدودية عقلية تطورية متوسطة - معدل الذكاء 35-49 محدودية عقلية تطورية شديدة - نسبة الذكاء 20-34 محدودية عقلية تطورية عميقة - معدل الذكاء أقل من 20
3 התנהגות מסתגלת: התנהגות בהתאם לנסיבות – היא אוסף של מיומנויות תפיסתיות, חברתיות ומעשיות שבני אדם צריכים ללמוד כדי לתפקד בחיי היום-יום. מגבלה משמעותית בהתנהגות המסתגלת פוגעת בניהול אורך חיים יומי-יומי תקין של הפרט ובעצמאותו האישית	السلوك التكيفي: سلوك يتلاءم مع الظروف- عبارة عن مجموعة من المهارات الإدراكية والاجتماعية والعملية التي يحتاج الإنسان إلى تعلمها من أجل العمل في الحياة اليومية. محدودية في السلوك التكيفي تؤثر على الإدارة السليمة لحياة الفرد اليومية والاستقلال الشخصي.
4 מודל אקולוגי: שינויים בהתנהגות הילד מיוחסים להתנסויות שלו במצבים שונים ולאיינטראקציה שלו עם סביבות שונות. הדגש הוא על תפקוד הילד בסביבות היומיומיות: הכיתה, החצר, ספריה וכו'. ברונפנברנר, טבע את המודל האקולוגי הממוקד באדם המתפתח, בסביבתו וביחסי הגומלין בין האדם לסביבה. המודל מתייחס לסביבה בארבע רמות היררכיות: מיקרוסיסטם; מזוסיסטם; אקזוסיסטם; מקרוסיסטם.	نموذج النظم البيئية: يتعلق سلوك الطفل بنظم المركبات البيئية وتفاعله معها. التأكيد على أداء الطفل في النظم البيئية المختلفة: كالصف والمدرسة والبيت. تم صياغة النموذج البيئي على يد برونفנبرנד; الذي يركز على تطور الانسان في بيئته; وعلي العلاقات المتبادلة بينه وبين البيئة. يتطرق النموذج لأربعة مستويات من النظم البيئية: النظام البيئي الصغير; المتوسط; الكبير; الأكبر.
5 הוראה: ההוראה מוגדרת כחינוך באמצעות ידע ובאמצעות דפוס התיווך ודפוס הארגון שלו.	التدريس: يعرف التدريس على أنه تربية بواسطة نقل المعلومات; وطريقة تمريرها; وطريقة تنظيمها.
6 למידה:	التعلم: يعرف التعلم على أنه مشاركة في العملية التعليمية وفهم النتائج.

	למידה טובה ובעלת ערך מוגדרת כמעורבות בתהליך והבנה בתוצר	
7	שפה תקנית: שפה תקנית או סטנדרטית מודרנית היא השפה הנהוגה בעולם התקשורת, המייצגת התפתחות לשונית טבעית מהשפה הערבית הקלאסית, ותואמת לעידן המודרני.	اللغة المعيارية أو اللغة الفصحى الحديثة: هي اللغة المستخدمة في عالم الإعلام، وهي تمثل تطوراً لغوياً طبيعياً عن اللغة العربية الفصحى الكلاسيكية؛ لتتلاءم ومتطلبات العصر الحديث.
8	גמישות פדגוגית	التعلم المرن
9	שאלות מעוררות חשיבה : שאלות מהותיות מטרתן לעורר מחשבה וללבות שאלות נוספות – ובהן שאלות נבונות של תלמידים – ולא לחלץ תשובות מוכניות סתם. אלה שאלות רחבות, שופעות אפשרויות להעברה. חקירתן של שאלות כאלה מאפשרת לנו להעמיק ולחשוף את תוכן הנושא האמיתי.	أسئلة محفزة على التفكير: تهدف الأسئلة الموضوعية إلى إثارة التفكير والأسئلة الإضافية - بما في ذلك أسئلة محيرة من الطلاب - وليس لاستخراج الإجابات الميكانيكية فقط. هي أسئلة واسعة وملينة بالخيارات القابلة للنقل. يتيح لنا استكشاف مثل هذه الأسئلة تعميق وكشف محتوى الموضوع الحقيقي.
10	חשיבה	تفكير
11	התאמה	ملاءمة
12	יישום	تطبيق